

УДК 159.9

ЗАДІРАНОВА Г. В.

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЩОДО СВОЄЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті подається опитувальник дослідження антиципації майбутньої педагогічної діяльності. Представлені результати дослідження освітніх мотивів навчання у ВНЗ; дослідження професійно важливих якостей (ПВЯ), якими має бути наділений педагог та успішний педагог. Надається порівняльна характеристика між ПВЯ педагога та ПВЯ успішного педагога. Розкриті очікування студентів від майбутньої професії педагога.

Ключові слова: антиципація майбутньої педагогічної діяльності, майбутні педагоги, здатність до антиципації, професійно важливі якості, освітні мотиви навчання у ВНЗ, успішний педагог, професійний розвиток.

Бачення себе як майбутнього професіонала є показником зв'язку з суспільством, входження у суспільство, бачення себе у суспільстві. Вибір професії фактично означає проектування у майбутнє певної соціальної позиції. Тому бачення професії істотним чином характеризує смислове професійне та суспільне майбутнє. Бачення конкретної професії (або професійних експектацій) робить смислове майбутнє визначеним.

Проблемами досліджень цього напрямку займалися: О.А. Абдулліна, С.Л. Братченко, М.М. Заброцький, В.І. Загв'язинський, С.Д. Максименко, А.Р. Фонарьов та ін. [1; 3; 6; 7; 8; 9].

На думку більшості дослідників, професійне становлення особистості вимагає цілеспрямованого та планомірного формування професійної свідомості як психічного утворення, що інтегрує професійні знання, структуровані у певні програми професійних дій, та знання людини про саму себе як про суб'єкта професійної діяльності (Г.О. Балл, Н.О. Євдокимова, М.М. Заброцький, С.Д. Максименко, Ю.М. Швалб) [2; 5; 6; 8; 10].

З метою дослідження антиципаційних уявлень про майбутню професію педагога студентами педагогічних спеціальностей нами проведено анкетування для виявлення бачення студентами своєї майбутньої професії. Завданням нашого дослідження стало виявлення уявлень студентів про професію педагога, його особистісні та професійні якості.

Опитувальник дозволив нам з'ясувати сферу професійних інтересів студентів майбутніх педагогів, рівень їхньої професійної ідентичності та професійної успішності.

Опитувальник містить 29 питань для студентів I-III курсів та 33 питання для студентів IV-V курсів.

Опитувальник складається з трьох блоків, кожен із яких дозволяє визначити певні уявлен-

ня студентів – майбутніх педагогів про обрану професію на різних курсах педагогічних спеціальностей. Вибірка склала 164 особи спеціальностей: учитель української мови та літератури, вчитель початкових класів, вихователь ДНЗ, учитель музики.

Перший блок питань (**блок професійних інтересів**) розкриває пізнавальні потреби та пізнавальну спрямованість майбутнього фахівця на оволодіння професією і пов'язаний з позитивним емоційним станом.

Питання даного блоку дозволяють нам з'ясувати: 1) причини, з яких студенти обрали професію педагога; 2) чи навчається опитуваний тій професії, яку хотів отримати; 3) чи подобається ця професія, чим саме подобається; 4) ставлення до професії педагога; 5) бачення майбутньої професії; 6) мотиви навчання у ВНЗ; 7) бажання, які може задовольнити навчання у ВНЗ.

Другий блок питань (**блок професійної ідентичності**) розкриває сутність професійної ідентичності як центральної категорії професійної самосвідомості особистості, що є відображенням єдності її професійного менталітету і майстерності, породжена професійним досвідом і професійним спілкуванням; вона пов'язує в єдине долю та істину, реальність і ментальність, свідомість і поведінку майбутнього фахівця.

Питання цього блоку дозволяють нам з'ясувати: 1) бачення опитуваним власного майбутнього місця роботи; 2) чи бачать студенти себе педагогом уже після закінчення університету; 3) бажання працювати за спеціальністю вже зараз (у роки навчання у ВНЗ); 4) професійно важливі якості педагога; 5) наявність певних ПВЯ в опитуваних та прагнення набутти відсутні ПВЯ у майбутньому; 6) сферу застосування власних педагогічних знань та умінь; 7) плани по закін-

ченню ВНЗ; 8) сферу професійної діяльності, у якій хочеться досягти максимального успіху; 9) які знання та вміння потрібні, щоб стати педагогом; 10) на старших курсах – чи змінилося ставлення до професії педагога після проходження практики, відкриття нового після проходження практики, можливість застосування цього нового у подальшій професійній діяльності.

Третій блок питань (**блок професійної успішності**) розкриває ступінь оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками, внесок у результати спільної діяльності всього колективу.

Питання цього блоку дозволяють нам з'ясувати: 1) ПВЯ професійно успішного педагога; 2) досягнення професійно успішного педагога; 3) очікування від професії педагога; 4) необхідність продовжувати професійний розвиток після отримання диплому, яким чином це робиться; 5) допомога опитуваному у питаннях працевлаштування; 6) від чого залежить успіх у професійній діяльності; 7) ймовірність успішного працевлаштування за спеціальністю; 8) бажання мати певні досягнення у професійній діяльності у 40 років свого життя; 9) умови, від яких залежить успішність у професії майбутніх педагогів.

Аналіз особливостей освітньої мотивації майбутніх педагогів показав, що провідними освітніми мотивами навчання у ВНЗ значної кількості з них (110 осіб – 67,1% від загальної кількості респондентів) виступає усвідомлення того, що знання дають відчуття впевненості у собі; 112 осіб – 68,3% від загальної кількості респондентів визначають основним мотивом те, що нашій незалежній країні необхідні високоосвічені і всебічно розвинені професіонали.

Серед власних бажань, які може задовольнити навчання у ВНЗ студенти обрали такі: 128 осіб (78,0%) бажають бути освіченими, культур-

ними, успішними професіоналами; такий самий результат має бажання бути високоосвіченою, культурною людиною (128 осіб – 78,0%).

Основними причинами вступу до ВНЗ респонденти зазначили особисті мотиви, мрію стати педагогом. Результати зазначені у наведеній нижче табл. 1.

Згідно таблиці, студенти 1–2 курсів основною причиною вступу до ВНЗ називають особисті мотиви (33,3% – 25 осіб), великий відсоток опитуваних зазначають мрію стати педагогом (22,7% – 17 осіб). Так само високими є й показники цих причин у студентів 3 курсу: особисті мотиви (47,6% – 20 осіб), мрія стати педагогом (21,4% – 9 осіб). Результати студентів 4–5 курсів дещо відрізняються від інших: основною причиною вступу до ВНЗ називають мрію стати педагогом (35,6% – 16 осіб), великий відсоток опитуваних також зазначають, що причиною вступу до ВНЗ є порада батьків (20,0% – 9 осіб).

Отже, більшість респондентів (32,3% – 53 особи) назвали основною причиною вступу до ВНЗ особисті мотиви, також великий відсоток опитуваних на всіх курсах зазначили причиною мрію стати педагогом (26,2% – 43 особи).

Також опитувальник дає нам можливість дослідити професійно важливі якості, якими повинен бути наділений педагог. Результати представлені у табл. 2.

За отриманими результатами, студенти 1–2 курсів (50 осіб – 66,7%) професійно важливими якостями називають: чуттєвість, розуміння, проникливість, уміння створити доброзичливу атмосферу, захоплення своїм предметом, компетентність (рівень досягнень); серед інших ПВЯ також студенти відзначають: активність, інтуїтивність, комунікативність (контактність, спіл-

Т а б л и ц я 1

Причини отримання професії педагога

Назвіть причини, з яких Ви обрали професію педагога	Всього К-ть осіб / %	Укажіть курс, на якому Ви навчаєтесь			
		1–2 курс	3 курс	4–5 курс	уже працюю
Всього	164 / 100%	75 / 100%	42 / 100%	45 / 100%	1 / 100%
мріяв стати педагогом	43 / 26,2%	17 / 22,7%	9 / 21,4%	16 / 35,6%	1 / 100%
маю взірця – вчителя	15 / 9,1%	5 / 6,7%	5 / 11,9%	5 / 11,1%	0 / 0,0%
особисті мотиви	53 / 32,3%	25 / 33,3%	20 / 47,6%	8 / 17,8%	0 / 0,0%
за порадою батьків	23 / 14,0%	7 / 9,3%	7 / 16,7%	9 / 20,0%	0 / 0,0%
цікава робота	16 / 9,8%	10 / 13,3%	2 / 4,8%	4 / 8,9%	0 / 0,0%
навчальний заклад близько до місця проживання	6 / 3,7%	3 / 4,0%	1 / 2,4%	2 / 4,4%	0 / 0,0%
затрудняюся відповісти	14 / 8,5%	5 / 6,7%	4 / 9,5%	5 / 11,1%	0 / 0,0%
свій варіант	16 / 9,8%	12 / 16,0%	2 / 4,8%	2 / 4,4%	0 / 0,0%

Професійно важливі якості, якими повинен бути наділений педагог

Якими, на Вашу думку, професійно важливими якостями має бути наділений педагог (можна обрати декілька відповідей)	Всього К-ть осіб / %	Укажіть курс, на якому Ви навчаєтесь			
		1-2 курс	3 курс	4-5 курс	уже працюю
Всього	164 / 100%	75 / 100%	43 / 100%	45 / 100%	1 / 100%
самостійність, увічливість, життєрадісність	67 / 40,9%	37 / 49,3%	11 / 25,6%	19 / 42,2%	0 / 0,0%
активність, інтуїтивність, комунікативність (контактність, спілкування)	101 / 61,6%	48 / 64,0%	23 / 53,5%	30 / 66,7%	0 / 0,0%
чуттєвість, розуміння, проникливість	109 / 66,5%	50 / 66,7%	30 / 69,8%	28 / 62,2%	1 / 100%
патріотизм, об'єктивність, чесність	40 / 24,4%	19 / 25,3%	12 / 27,9%	9 / 20,0%	0 / 0,0%
інтелектуальність, стресостійкість, прямота	49 / 29,9%	25 / 33,3%	14 / 32,6%	10 / 22,2%	0 / 0,0%
нестриманість, нераціональність, незрілість	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%
емоційна холодність, безініціативність, нетактовність	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%
відсутність емпатії (здатність до паралельного переживання чужих емоцій), самовпевненість, неетичність	2 / 2,4%	2 / 2,7%	0 / 0,0%	2 / 4,4%	0 / 0,0%
пасивність, самодостатність, тиранізм (жорстоке поводження)	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%
соціальна мобільність (перехід від однієї позиції до іншої), ініціативність, культура	28 / 17,1%	15 / 20,0%	4 / 9,3%	9 / 20,0%	0 / 0,0%
інтелектуальність, цілепокладання, вміння слухати	83 / 50,6%	45 / 60,0%	16 / 37,2%	21 / 46,7%	0 / 0,0%
уміння створити доброзичливу атмосферу, захоплення своїм предметом, компетентність (рівень досягнень)	119 / 72,6%	50 / 66,7%	32 / 74,4%	37 / 82,2%	0 / 0,0%
неосвіченість, відсутність професійної культури (оволодіння досягненнями прогресу)	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%
затрудняюся відповісти	1 / 0,6%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	1 / 2,2%	0 / 0,0%
свій варіант	1 / 0,6%	1 / 1,3%	0 / 0,0%	0 / 0,0%	0 / 0,0%

кування) (48 осіб – 64,0%); високий відсоток також отримали такі ПВЯ, як: інтелектуальність, цілепокладання, вміння слухати (45 осіб – 60,0%).

Студенти 3 курсу вважають ПВЯ педагогів: уміння створити доброзичливу атмосферу, захоплення своїм предметом, компетентність (рівень досягнень) (32 особи – 74,4%); чуттєвість, розуміння, проникливість також визначені як ПВЯ педагогів (30 осіб – 69,8%); важливими якостями визначені: активність, інтуїтивність, комунікативність (контактність, спілкування) (23 особи – 53,5%).

У студентів 4-5 курсів ситуація з ПВЯ дуже схожа: 82,2% (37 осіб) обрали: вміння створити доброзичливу атмосферу, захоплення своїм предметом, компетентність (рівень досягнень); також визначені професійно важливими якостями педагога: активність, інтуїтивність, комунікативність (контактність, спілкування) (30 осіб – 66,7%); чуттєвість, розуміння, проникливість (28 осіб – 62,2%).

Отже, більшість респондентів (119 осіб – 72,6%) найважливішими ПВЯ педагогів визначають: уміння створити доброзичливу атмосферу, захоплення своїм предметом, компетентність

(рівень досягнень); чуттєвість, розуміння, проникливість (109 осіб – 66,5%); активність, інтуїтивність, комунікативність (контактність, спілкування) (101 осіб – 61,6%); інтелектуальність, цілепокладання, вміння слухати (83 особи – 50,6%).

Професійно важливими якостями, якими має бути наділений успішний педагог, студентами визначені: активність, інтуїтивність, комунікативність (контактність, спілкування) (112 осіб – 68,3%); уміння створити доброзичливу атмосферу, захоплення своїм предметом, компетентність (рівень досягнень) (107 осіб – 65,2%); самостійність, увічливість, життєрадісність (106 осіб – 64,6%), які не були визначені як ПВЯ педагога на жодному з курсів; чуттєвість, розуміння, проникливість (103 особи – 62,8%). А от: інтелектуальність, цілепокладання, вміння слухати, які вбули відзначені як ПВЯ педагога, для успішного педагога, на думку студентів, не мають такого великого значення (94 особи – 57,3%).

Серед професійних досягнень, які характеризують професійно успішного педагога, студентами визначені такі: можливість бути корисним суспільству, оточуючим (116 осіб – 70,7%); висо-

ка професійна кваліфікація (105 осіб – 64,0%); можливість творчо реалізувати себе (99 осіб – 60,4%); стабільна та цікава робота (94 особи – 57,3%); досконале володіння конкретним видом діяльності (86 осіб – 52,4%); авторитет серед співробітників та колег по роботі (спеціалізацію) (82 особи – 50,0%).

Майбутні педагоги визначили свої очікування від професії педагога. Результати відображені у табл. 3.

Як видно з таблиці, найбільший відсоток отримали очікування: результативності своєї праці (91 особа – 49,4%); можливості отримати досвід у професійній сфері, розвивати свої здібності (70 осіб – 42,7%); цікавої роботи (66 осіб – 40,2%); перспективи більш повно реалізувати свої можливості (52 особи – 31,7%). Найнижчі показники мають такі очікування, як: прагнення нічим не відрізнитися від оточуючих (2 особи – 1,2%); можливості не дуже навантажувати себе (6 осіб – 3,7%); можливості отримати соціальний статус (18 осіб – 11,0%).

Власний професійний розвиток майбутні педагоги вбачають у способах, зазначених у табл. 4.

Отже, згідно таблиці, найпопулярнішим способом майбутнього професійного розвитку студенти вважають самоосвіту (67 осіб – 40,9%); продовження професійного розвитку без відриву від основної діяльності (56 осіб – 34,1%); активні методи навчання (34 особи – 20,7%). Найменш ефективними студенти вважають: проблемне навчання (3 особи – 1,8%); самостійний добір й аналіз відеофільмів з проблеми професійного зростання, підготовка індивідуальних звітів (5 осіб – 3,0%); створення проблемно-тематичних груп (6 осіб – 3,7%).

Очікування від професії педагога у 40 років свого життя наведені у табл. 5.

Як видно з таблиці, найбільшими досягненнями у часовій перспективі студенти вважають: матеріальне забезпечення (120 осіб – 73,2%); стабільну та цікаву роботу (106 осіб – 64,6%); високу професійну кваліфікацію (98 осіб – 59,8%). Ці досягнення дещо не збігаються з баченням досягнень професійно успішного педагога. Так, матеріальне забезпечення зайняло середню позицію серед досягнень професійно успішного педагога (48 осіб – 29,3%).

Таблиця 3

Очікування від професії педагога

Очікування	частота	% до усіх
Результативності своєї праці	81	49,4
Можливості не дуже навантажувати себе	6	3,7
Можливості проявити розумові здібності	48	29,3
Цікавої роботи	66	40,2
Можливості отримати досвід у професійній сфері, розвивати свої здібності	70	42,7
Успішності	45	27,4
Перспективи більш повно реалізувати свої можливості	52	31,7
Можливості зробити успішну професійну кар'єру	44	26,8
Можливості займати керівні посади	24	14,6
Прагнення нічим не відрізнитися від оточуючих	2	1,2
Можливості отримати соціальний статус	18	11,0
Престижності роботи	30	18,3
Затрудняюь відповіді	9	5,5

Таблиця 4

Способи професійного розвитку

Способи професійного розвитку	частота	% до усіх
З відривом від основної діяльності	29	17,7
Без відриву від основної діяльності	56	34,1
Самоосвіта	67	40,9
Тренінги	15	9,1
Самостійний добір й аналіз відеофільмів з проблеми професійного зростання	5	3,0
Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань	12	7,3
Підготовка індивідуальних звітів	5	3,0
Активні методи навчання	34	20,7
Проблемне навчання	3	1,8
Створення наукових гуртків	15	9,1
Створення проблемно-тематичних груп	6	3,7
Проведення практикумів з основ особистісно-професійного зростання	12	7,3
Затрудняюь відповіді	9	5,5

Таблиця 5

Досягнення у професії у часовій перспективі

Досягнення	Частота	% до усіх
Соціальні гарантії (соціальну захищеність)	41	25,0
Матеріальне забезпечення	120	73,2
Можливість бути корисним суспільству, оточуючим	63	38,4
Стабільна та цікава робота	106	64,6
Керівна посада	77	47,0
Можливість творчо реалізувати себе	70	42,7
Висока професійна кваліфікація	98	59,8
Суспільне визнання	32	19,5
Авторитет серед співробітників та колег по роботі	79	48,2
Соціальний статус, положення у суспільстві	44	26,8
Різноманітність завдань професійної діяльності	16	9,8
Досконале володіння конкретним видом діяльності (спеціалізацію)	67	40,9
Затрудняюь відповіді	1	0,6

Подальші дослідження представленої теми будуть висвітлені у подальших наукових статтях.

Список використаних джерел

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О.А. Абдуллина. — М.: Просвещение, 1984. — 208 с.
2. Балл Г.А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект / Г.А. Балл. — М.: Педагогика, 1990. — 184 с.
3. Братченко С.Л. Экзистенциальная психология глубинного общения / С.Л. Братченко. — М.: Смысл, 2001. — 197 с.
4. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: Монографія. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. — 320 с.
5. Євдокимова Н.О. Розвивальна освіта як технологія навчання у ВНЗ / Н.О. Євдокимова // Вісник Харківського національного університету. — №842 (Серія «Психологія») / Збірник наукових праць. — Вип.41. — Харків: Харківський нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2009. — С. 100—106.
6. Заброцький М.М. Особливості самоставлення педагогів-початківців // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. — Т.7, вип.15. — Київ, 2008. — С. 89—92.
7. Загвязинский В.И. Теория обучения: современная интерпретация / В.И. Загвязинский.— М.: Academia, 2008. — 192 с.
8. Максименко С.Д. Психологічні проблеми та детермінанти життєвого самоздійснення людини / С.Д. Максименко // Всебічний розвиток особистості студента: Матеріали наук.-практ. конф. — Ірпінь, 2001. — С. 152—155.
9. Фонарев А.Р. Формы становления личности в процессе профессионализации / А.Р. Фонарев // Вопросы психологии. — 1997. — №2. — С. 88—93.
10. Швалб Ю.М. Учебная деятельность в системе профессиональной подготовки педагога / Ю.М. Швалб // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. — К.: Логос, 2008. — Т.7, Вип.17. — С. 251—255.

ЗАДИРАНОВА А. В.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ О СВОЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье подается опросник исследования антиципации будущей педагогической деятельности. Представлены результаты исследования образовательных мотивов обучения в вузе; исследования профессионально важных качеств (ПВК), которыми должен быть наделен педагог и успешный педагог. Предоставляется сравнительная характеристика между ПВК педагога и ПВК успешного педагога. Раскрыты ожидания студентов от будущей профессии педагога.

Ключевые слова: антиципация будущей педагогической деятельности, будущие педагоги, способность к антиципации, профессионально важные качества, образовательные мотивы обучения в вузе, успешный педагог, профессиональное развитие.

ZADIRANOVA A. V.

STUDY OF FUTURE TEACHERS OF THEIR PROFESSIONAL ACTIVITIES

The paper is fed questionnaire survey anticipation of future educational activities. The results of the study of educational motives of university studies, research professionally important qualities (STC), which was to have the teacher and a successful teacher. Provide comparative characteristics between the teacher and the STC and STC successful teacher. Disclosed expectations of students from the future of the teaching profession.

Keywords: anticipation of future educational activities, future teachers, the capacity for anticipation, professional qualities, educational motives of study in high school, a successful teacher and professional development.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013 року.